

Malik'in Muvatta'ı Telif Ederken İzlediği Yöntem: "Kitabu'l-kasâme" Örneği*

Muhammed Usame Onuş**

Giriş

İslamî ilimler, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde bugün anladığımız mânâda tasnif edilmiş ve sistemli bir hale getirilmemişti. Bu dönemde buna ihtiyaç da yoktu. Çünkü sahabe bir problemle karşılaştığı zaman Hz. Peygamber'e (s.a.v) arz ediyor, Hz. Peygamber (s.a.v) de, doğrudan vahiy vasıtasıyla ya da vahiy denetimi altında olan kanaatiyle söz konusu soruna çözüm üretiyordu.

Hz. Peygamber (s.a.v) vefat ettikten sonra insanların sorunlarını doğrudan arz edecekleri bir merci kalmamıştı. Bir sorunla karşılaşıldığında, doğrudan naslarda çözümü var ise ona göre amel ediliyor, yok ise ayet veya Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarından çıkarımlar yapmak suretiyle söz konusu problemlere çözümler üretilmeye çalışılıyordu. İslamî ilimler için Kur'an'dan sonra ikinci kaynak konumunda olan sünnet, toplumda ortaya çıkan sorunların çözümünde önemli bir yer teşkil ediyordu. Bundan dolayı sünnetin hem korunmasını sağlayacak hem de Kur'an'la karışmasını engelleyecek

* Bu makale 12 Mayıs 2012 tarihinde Bilim ve Sanat Vakfı XXIII. Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan "İmam Mâlik Muvatta'ı Nasıl Telif Etti: Başlangıç Mülâhazaları" başlıklı tebliğden hareketle hazırlanmıştır. Makalenin kaleme alınması için beni teşvik eden ve çalışma boyunca eleştirileriyle yol göstericilik yapan Prof. Dr. Bilal Aybakan'a, Bilim ve Sanat Vakfı'nda verdiği Akademik Yazım dersleriyle çalışmanın belirli kriterlere göre yazılması noktasında yardımlarının esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Berat Açıl'a, katkılarıyla çalışmanın gelişmesini sağlayan Yrd. Doç. Dr. Halit Özkan ve Arş. Gör. Mustafa Macit Karagözoğlu'na ve sağlıklı çalışma ortamı oluşturdıkları için İSAM ve İLAM çalışanlarına teşekkür ederim.

** M. Ü. İslam Hukuku Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

tedbirlerin alınması gerekiyordu. Bunun için öncelikle Kur'an metninin derlenmesi faaliyeti gerçekleştirildi. Hz. Ebubekir (13/634) Kur'an sahifelerinin toplanmasını sağlayarak mushaf haline getirmiştir. Daha sonra da hadisleri derlemek isteyen Hz. Ebubekir, bazı sakıncaları dikkate alarak bu kararından vazgeçmiştir. (Efendioğlu, 2011, s. 268) Hz. Ömer (23/650) de bu konuda sahabe ile istişare etmiş, fakat o da Kur'an'ın ihmal edileceği endişesiyle bu düşüncesini uygulamaya geçirmemiştir. (Sanâni, 1983, XI, s. 257-258)

Hz. Osman (35/656) döneminden sonra ise İslam dünyasında ortaya çıkan karışıklıklardan dolayı hadis uydurma faaliyetleri görülmeye başlanmış, bunun üzerine hadislerin sıhhatini tespit için birtakım yöntemler uygulanmış, ayrıca yazılı rivayet malzemesi de kişisel olarak muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Yüzyılın sonuna gelindiğinde ise artık hadislerin sistemli bir şekilde toplanması zarureti ortaya çıkmıştır. Bu mânâda resmi olarak ilk tedvin faaliyeti halife Ömer b. Abdülaziz'in (101/719) emriyle başlamıştır. (İbn Abdülberr, 1994, I, s. 331)

Hadislerin herhangi bir kıstasa göre sıralanmadan sadece tespit edilmesini amaçlayan tedvin dönemi büyük oranda hicri 2. yüzyılın başlarında sona ermiş ve aynı yüzyılın ortalarından itibaren kayıt altına alınan bu hadisler ravi isimlerine veya konularına göre tasnif edilmeye başlanmıştır.¹ *Muvatta* da –yazım tarihi hakkında kesin bilgiler olmamakla beraber hicri 150'li yılların sonlarına doğru tamamlandığı² göz önüne alındığında– bu döneme ait en önemli musannef eserler arasında sayılır. Konularına göre tasnif yönteminin takip edildiği *Muvatta* genel olarak hadis kitabı

1 Tasnif faaliyetine ilk başlayanın İbn Cüreyc (150/767) olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. (İbn Ebu Hatim, 1953, V, s. 357) İbn Cüreyc'in 150 yılında vefat ettiği göz önüne alınırca tasnif faaliyetinin ikinci asrın ortalarına yakın bir dönemde başladığı söylenebilir.

2 *Muvatta*'nın yazım tarihi hakkındaki tartışmalar için bkz. Özkan, 2011, s. 6-12.

olarak kabul edilir. Fakat Hz. Peygamber'in hadislerini içermekle beraber bölümlerin isimlendirilmesinde ve tertibinde fıkıh kitaplarını andıran bir düzen takip etmesi, sahabe ve tabiin içtihatları ile Malik'in konu hakkındaki görüşlerini de içermesi göz önünde bulundurulursa bir fıkıh kitabı mahiyeti taşıdığı da ifade edilebilir.

Bu çalışmada amaç, *Muvatta*'i fıkıh usulü veya hadis usulü açısından değerlendirmekten ziyade "Kitabu'l-kasâme" özelinden hareketle Malik'in eserini telif ederken izlediği yöntem hakkında fikir edinmektir. Böyle bir amaç için kasâme bölümünün seçilmesinin sebebi ise, Malik'in değerlendirmelerinin bölümün tamamına yakın bir kısmını teşkil etmesi, bundan dolayı da *Muvatta*'ın yazılmasında izlenen yöntemi belirlemek için zengin bir malzemeye sahip olmasıdır.

Bu çalışmada ilk olarak *Muvatta* hakkında genel bilgiler verilecek, kasâme uygulamasına kısaca değinilecek ve ardından araştırmanın esasını teşkil edecek olan *Muvatta*'ın kasâme bölümü tanıtılacaktır. Bu bölümdeki rivayetler incelenerek, Malik'in bölüm içerisinde geçen değerlendirmeleri işlenecektir. Bu bilgilerden hareketle, *Muvatta*'ın yazımında izlenen yöntem hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

***Muvatta* Hakkında Kısa Bir Bilgilendirme**

Hicri 2. yüzyılda yazılmış olan *Muvatta* hem yazılmış olduğu dönem hem de muhtevası itibariyle büyük önemi haizdir. Zira eser tasnif faaliyetinin oldukça yoğun olduğu ve İslamî ilimlerin teşekkül sürecine girdiği bir dönemde yazılmıştır. Muhteva açısından ise, Hz. Peygamber'in hadislerini, sahabe ve tabiinin görüşlerini, bununla beraber Malik'in "kendilerine ulaşan ilim ehlinin görüşleriyle" (Kadı İyaz, 1966, II, s. 73) yoğunlaştırdığı kendi içtihatlarını da içermesi açısından oldukça önemlidir.

Muvatta etrafında oluşan en önemli tartışmalardan birisi, bu eserin bizzat Malik tarafından mı yazıldığı, yoksa öğrencileri tarafından yazılıp kendisine nis-

pet mi edildiğidir. Ebu'l-Velid İbn Rüşd, (520/1126) *Muvatta* ravilerinden Yahya b. Yahya el-Leysi'nin (234/849) "Malik'e şu soruldu" ve "Malik'e sordum" gibi ifadelerinin nasıl anlaşılması gerektiği, bunların Yahya b. Yahya el-Leysi'nin *Muvatta*'a yaptığı eklemeler olup olmadığı yönündeki soruya verdiği cevaba bazı ihtimaller sıralamıştır:

Yahya b. Yahya'nın Malik'in telif ettiği *Muvatta*'a ilaveler yaptığını söylemek doğru olmaz. (...) Burada iki ihtimal söz konusudur: Birincisi, Malik eserini telif edip yazdığı zaman "şu konu hakkında soruldu" ifadesini kullanmış, bu ifadeyi nakledenlerin her biri bu ifadeyi istinsah ederken "Malik'e soruldu" şeklinde istinsah etmiştir. Zira müstensih "bana soruldu" demesi doğru olmaz. Aksi takdirde sorulan kişinin o (yani müstensih) olduğu zannedilir. İkincisi ise, Malik telif ettiği bu kitabı yazmamış ve onu imla yoluyla yazdırmıştır. İmla ederken "bana şunlar soruldu" demiş, yazarlar ise bunu "Malik'e soruldu" şeklinde yazmışlardır. Bunlar dışında başka bir şey doğru olmaz ki bu açıktır. (İbn Rüşd, 1987, II, s. 1103-1105)

Görüldüğü üzere İbn Rüşd, *Muvatta*'ın, Malik'in bizzat kendi tarafından yazılmış olmaması durumunda bile telifinin Malik'e ait olduğunu yönündeki kanaatini belirtmiştir. Bununla beraber *Muvatta*'ın hangi sebeplerle yazıldığını ifade eden rivayetler,³ eserin Malik tarafından telif edildiğini kanıtlar mahiyettedir. Toplamda 61 bölümden oluşan *Muvatta*, 600'ü merfu, 222'si mürsel, 613'ü mevkuf ve 285'i maktu olmak üzere 1720 rivayet içermektedir. (Zürkani, 2003, I, s. 61)

Muvatta'da Malik'in konular hakkındaki görüş ve değerlendirmelerinin oldukça fazlaca bulunması, bu

3 Bu konuda birçok farklı rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre Malik, Abdülaziz b. Abdullah el-Mâcişûn'un (164/780) *Muvatta* isimli eserin görmüş, eseri beğenmesine rağmen hadislere yer verilmemesini bir eksiklik olarak kabul etmiş ve *Muvatta*'ı yazmaya karar vermiştir (İbn Abdülberr, 1982, I, s. 86); diğer bir rivayet ise *Muvatta*'ın halifenin isteği üzerine yazılmış olduğuna dairdir (İbn Ebu Hatim, 1953, I, s. 12).

eseri Malik'in yöntemini belirleme noktasında oldukça önemli konuma getirmektedir. Zira Malik, eserini süreç içerisinde devamlı elden geçirmiş, bazı ilave ve eksiltmeler yaparak eserini istediği ideal konuma getirmeye çalışmıştır. Muhtemelen Malik, bu süreç içerisinde çeşitli gerekçelerle bazı rivayetleri eserinden çıkarmış, bazılarını ise eserine dâhil etmiştir.

Kendi döneminde ve sonraki dönemlerde *Muvatta*'ın oldukça önemli bir eser olarak görülmesi –hatta kütüb-i sitte henüz telif edilmemişken– Şafii'nin (204/767) "Allah'ın kitabından sonra *Muvatta*'dan daha sahih bir kitap yoktur" (Suyuti, 1996, I, s. 42) şeklindeki değerlendirmesi, bu eseri ve dolayısıyla Malik'in eserine aldığı rivayetleri değerlendirirken takip ettiği yöntemi önemli bir konuma getiren diğer bir etkidir.

Muvatta'ı diğer eserlerden ayıran en önemli husus ise Malik'in görüşlerini belirtirken kullanmış olduğu tabirlerdir. Amel-i ehl-i Medineye gönderme yapıldığı anlaşılan bu tabirlerin kapsamı açıklığa kavuşturulamamaktadır, çünkü Malik'in konuyla ilgili bir soruya vermiş olduğu cevap (Kadı İyaz, 1968, III, s. 178-179) bütün ifadeleri kapsamamaktadır ve yoruma açıktır.

Kasâme Uygulaması Nedir?

İslam, cahiliye devrinde bulunan bazı âdetleri reddetmiş, bazılarını aynen almış, bazılarını ise iyileştirerek kabul etmiştir. Kasâme de faili meçhul cinayetlerde İslam'ın iyileştirerek kabul ettiği, cahiliye dönemine ait olup kökü Sâmi geleneğe kadar uzanan (Bardakoğlu, 2001, s. 528) bir ispat yöntemidir.

İslam dini de –zaruriyat-ı hamse olarak bilinen– insanların din, can, akıl, nesil ve mallarının korunması için azami gayret göstermiştir. Bu kapsamda insanların canlarının kutsal ve dokunulmaz olduğu addedilmiş (Buhari, İlim, 37; Müslim, Kasâme, 29, 30), bu dokunulmazlığın çiğnenmemesi emredilmiştir (En'am 6: 151; Furkan, 25: 68; İsrâ, 17: 33). Aksine hareket

edenlerin ise cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir (Bakara 2: 178).

Bu cezalandırmanın mahiyeti ve nasıl uygulanacağı hakkında fıkıh âlimleri çeşitli kriterler getirmiştir. Bunlardan en önemlisi suçun ispatlanmış olması gerektiğidir. Bu ispatın mahiyeti hakkında da delile dayalı ispat yöntemini esas olarak kabul etmişlerdir. Zira aksi ispat edilmedikçe, suç ile itham edilen kişi masum kabul edilir ve suçun gerektirdiği yaptırımlar bu kişi aleyhinde uygulanamaz. Söz konusu suçun sabit olmasındaki temel deliller ise suçlunun suçunu itiraf etmesi ya da âdil şahitlerin o kişinin bu suçu işlediğine şahitlik etmeleridir. Böyle bir delilin bulunmadığı durumda ise hakların zayı olmaması ve cinayetlerde kanın heder olmaması için yardımcı delillere başvurulur. Bu yardımcı delillerden biri de özel bir yemin türü olan *kasâmedir*. Fakat bu delilin ispat gücü de "toplumda ahlâkî ve şahsî faziletlerin canlılığına bağlı" (Bardakoğlu, 2001, s. 528) bir mahiyet taşır.

Hiz. Peygamber ve hulefâ-yı râşidinin kasâmeyi uyguladıklarına dair birçok rivayet mevcuttur (*Muvatta*, Kasâme, 1; San'âni, 1983, X, s. 39; Serahsi, t.y., XXVI, s. 109). Bundan dolayı bu konu çeşitli yönlerden tartışılmış ve sonraki dönemlerde fıkıh kitaplarında müstakil bir bölüm olarak ele alınmıştır. Malik b. Enes de *Muvatta*'da kasâme için ayrı bir bölüm açmıştır.

Sözlükte "yemin etmek" mânâsına gelen "kasâme", terim olarak faili meçhul cinayetlerde suç mahalline yakın yerde bulunan sınırlı sayıda kişinin kendilerine isnat edilen suçu bertaraf etmek veya maktûlün yakınlarının söz konusu suçu başkasına isnat etmek amacıyla hâkim huzurunda yapmış oldukları özel bir yemin türü olarak tanımlanabilir (Bardakoğlu, 2001, XXIV, s. 528).

Eski Ahid'de faili meçhul cinayetlerde maktûlün bulunduğu yere en yakın yerleşim yerindeki insanların henüz çalıştırılmamış bir ineğin boğazlandıktan sonra ellerini yıkayarak öldürmediklerine ve öldüreni de

görmediklerine dair ineğin üzerine yemin etmelerinin emredilmiş olması kasâmenin Yahudi hukukunda da varolduğunun göstergesidir (Tesniye, 21/1-9).

Cahiliye devrinde de kasâmenin uygulandığına dair örneklerle rastlamak mümkündür. Zira cahiliye Araplarının yalan yere yemin konusundaki hassasiyetleri, yemini veya yemin etmekten çekinmeyi onlar için önemli bir ispat vasıtası haline getiriyordu. İbn Abbas (68/687) cahiliye devrinde ilk kasâme uygulamasının Ebu Talib (619) tarafından Kureyş kabilesinden Hiddaş adında birisinin Beni Haşim kabilesinden Amr b. Alkame adında birisini öldürdüğü yönündeki iddia sonucunda yapıldığını ifade etmiştir (Buhari, Menakıb, 86).⁴

Cumhurun görüşü kasâmenin meşruluğu yönünde olmasına rağmen, kasâmenin temel ispat yöntemlerine aykırı olduğu ve kişinin kesin bir şekilde bilmediği bir şey üzerine yemin edemeyeceği gerekçesiyle bazı âlimler onun meşruiyetine itiraz etmişlerdir. Fakat buna rağmen kasâmenin genel ispat yöntemlerinden istisna olduğu ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetiyle meşru olduğu ifade edilmiştir (İbn Rüşd, 1997, IV, ss. 263-264).

Diğer yeminlerden farklı olarak özel bir mahiyet taşıyan kasâme, toplumun insan hayatı konusundaki hassasiyetini artırmak ve toplumdaki birliği sağlamak gibi birçok işlevi yerine getiren bir konumdadır. Zira isbat yöntemlerindeki bilginin kesin olması gibi temel prensiplere aykırı olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetiyle ve "toplumda can güvenliğinin sağlanması ve korunmasında bölge halkının duyarlılık kazanması (...) cinayet zanlılarının haksız töhmetten kurtulması, maktûlün yakınlarının acısının hafifletilmesi, adaletin gerçekleşmesi ve kamu vicdanının rahatlatılması gibi önemli işlevler"i (Bardakoğlu, 2001, s. 528) yerine getirmesi dolayısıyla istihsanen caiz görülmüştür.

⁴ Buhari rivayetinde olayın içinde bulunan şahısların isimleri zikredilmemektedir. İsimler için bkz. Kastallâni, 1323, VI, 179.

Kitabu'l-kasâme'nin Tanıtımı

Beş babdan oluşan bu bölüm iki rivayet içermekle beraber, Malik'in konu hakkındaki değerlendirmeleri açısından oldukça zengindir. Bu değerlendirmeler birinci babda konu ile ilgili rivayetlerden sonra başlar ve sonraki dört babın tamamını oluşturur.

Birinci bab "kasâmeye kan sahiplerinin başlaması" başlığını taşımaktadır. Bölümdeki iki rivayet de bu babın altına yerleştirilmiştir. İmam Malik, bu babda rivayet içinde geçen garib bir kelimeyi açıklamış ve rivayetler hakkında amel-i ehl-i medineyi⁵ delil olarak kullandığını hissettirecek ifadeler kullanarak⁶ bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

İkinci bab ise "kasden öldürmede kan sahiplerinden yemin etmesi caiz olanlar" başlığını taşımaktadır. Bu babda kasden öldürme ithamı söz konusu olduğunda kimlerin yemin edemeyeceği ve yemin edenlerin şartları hakkında bilgiler verilmektedir.

"Hataên öldürmede kasâme" başlığını taşıyan üçüncü babda ise hataên öldürme ile itham söz konusu olduğunda kimlerin hangi şartlarda yemin edeceği hakkında bilgi verilmektedir.

Dördüncü babda ise "kasâmede miras" başlığı altında kasâme sonucunda diyete hak kazanılması durumunda diyetin kan sahiplerine hangi oranlarla dağıtılacağı ve kan sahibi olduğu hâlde gaib olan, yani nerede olduğu, hayatta olup olmadığı hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığı kimse veya henüz bu luğa ermemiş çocukların diyetteki paylarının durumu hakkında bilgiler verilmiştir.

⁵ Amel-i ehl-i medine hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmez, 1991, III, ss. 21-25.

⁶ "Bize göre üzerinde ittifak edilen uygulama (الأمر المتجتمِعُ عَلَيْهِ عِنْدَنَا)", "Bize göre hakkında ihtilaf olmayan cari uygulama (وَيَتْلُكَ الشَّيْءُ الَّتِي لَا اخْتِلَافَ فِيهَا عِنْدَنَا)", "İnsanların hala uygulayageldikleri şey (وَالَّذِي لَا يَزُولُ عَلَيْهِ عَمَلُ النَّاسِ)" vb. tabirlerin amele delaleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan, 2011, s. 1-26.

"Kölelerde kasâme" başlığını taşıyan son babda ise maktûlün köle olması halinde kasâmenin nasıl uygulanacağı kısaca belirtilmiştir.

Kitabu'l-kasâme'de Bulunan Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Daha önce de belirtildiği gibi Kitabu'l-kasâme, aynı olayı anlatan iki rivayet içermektedir. İlk rivayet Malik b. Enes < Ebu Leyla Abdullah b. Abdurrahman b. Sehl (111 veya 120/725 veya 734) < Sehl b. Ebu Hasme (Muaviye döneminde vefat etmiştir.) < Ebu Leyla'nın kavminin ileri gelenleri vasıtası ile Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Bu rivayetin senedinde, Ebu Leyla'nın Sehl b. Ebu Hasme'den hadis almış olması zor bir ihtimal gibi görünüyor. Fakat Ebu Leyla'nın doğum tarihi hakkında bilgi bulunamadığı için bunun imkânsız olduğu da söylenemez. Zira Buhârî (256/870), Ebu Leyla'nın 58/678 yılında vefat etmiş olan Hz. Aişe'den semanın bulunduğunu ifade etmiştir (Buhari, 2001, V, s. 9). Bundan dolayı Ebu Leyla'nın yakın tarihlerde vefat etmiş olan Sehl b. Ebu Hasme'den bu rivayeti almış olma ihtimali yüksektir.

İkinci rivayet ise Malik b. Enes < Yahya b. Sa'îd (143/760) < Büşeyr b. Yesâr (101 veya 110/719 veya 729) vasıtasıyla Hz Peygamber'e (s.a.v) ulaşmaktadır. Fakat Büşeyr b. Yesâr'ın muhtemel vefat tarihleri ve sahabe tabakasından olmadığı bilgisi, bu rivayetin mürsel olduğunu göstermektedir. Bununla beraber Hammad b. Zeyd (179/795)⁷, Süfyan b. Uyeyne (198/814)⁸, Leys b. Sa'd (175/794)⁹ ve Abdülvahhab es-Sekafi (194/810)¹⁰ bu rivayeti Yahya b. Sa'îd < Büşeyr b. Yesâr < Sehl b. Ebu Hasme tarikiyle Hz Peygamber'e ulaştırmışlardır. *Muvatta'*da geçen bu rivayette sahabe neslindeki râvi her ne kadar zikredilmemiş olsa da aynı olayı anlatan

farklı rivayetlerde Büşeyr b. Yesâr'ın hadisi kendisinden rivayet ettiği sahibinin Sehl b. Ebu Hasme olmasından dolayı, muhtemelen bu hadiste de rivayet zincirindeki ilk râvi aynı sahibidir.

Bu kitapta geçen her iki rivayet de aynı olayı farklı tariklerden anlatmaktadır. Her iki rivayette de Muhayyisa b. Mes'ûd (Vefat tarihi tespit edilememiştir) ve Abdullah b. Sehl'in (7/629) Hayber'e gittiği, Abdullah b. Sehl'in orada ölü bulunduğu, geri dönen Muhayyisa'nın, kardeşi Hüveyyisa b. Mes'ud (Vefat tarihi tespit edilememiştir) ve maktûlün kardeşi Abdurrahman b. Sehl (23 veya 35/644 veya 655) ile beraber durumu anlatmak için Hz. Peygamber'e gittiği ifade edildikten sonra Hz. Peygamber'in önce davacılara, ardından Hayber'deki Yahudilere yemin teklifi yaptığı anlatılır. Fakat ikinci rivayette Hz. Peygamber'in olayı dinledikten hemen sonra yemin teklif ettiği anlaşılrken, ilk rivayette, önce "Yahudiler yakınınızın diyetini öderler ya da savaş ilanına razı olmuş olurlar" şeklinde bir tepki verdiği, ardından Yahudilere bu konuda bir mektup yazdığı, Yahudilerin de cevaben "Vallahi biz öldürmedik" şeklinde bir mektup yazdıktan sonra Hz. Peygamber'in davacılara yemin teklif ettiği belirtilmiştir. Bununla beraber ilk rivayette yerine getirilmesi gereken yemin sayısı zikredilmemişken, ikinci rivayette her iki taraf için bu sayının elli olduğu belirtilmiştir.

Rivayetlerin hemen ardından kendi değerlendirmelerine başlayan Malik rivayetlerin sonunda, metinde geçen ve anlaşılma ihtimali bulunan (قفير) kelimesinin "kuyu" anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Genel mânâda babların içinde başlıkta verilen konular işlenmiş, fakat bab başlığı ile konu birliği içinde olmayan bazı noktalara da değinilmiştir. Birinci babda Malik'in değerlendirmeleri bab başlığına uygun şekilde kasâmeye hangi tarafın başlayacağı ile ilgili bilgiler içermekle beraber; kasâmeye hangi durumlarda başvurulabileceği, kasâme sonucu kaç kişinin kısas edileceği, bir taraf yemin etmeyi kabul etmediğinde

⁷ Rivayet için bkz. Müslim, Kasâme, 1; Ebu Davud, Diyât, 8

⁸ Rivayet için bkz. Nesâi, Kasâme, 4

⁹ Rivayet için bkz. Tirmizi, Diyât, 23

¹⁰ Rivayet için bkz. Müslim, Kasâme, 2

hükmün nasıl olacağı, özel bir yemin türü olan kasâme ile bunun dışındaki yeminlerle olan farkı ve kasâmede davacı tarafın kim olacağı sorularına cevap aranmıştır.

Bu babda Malik rivayetlerden hemen sonra yaptığı açıklamada kasâmenin ancak iki durumda söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi, maktûlün ölmeden önce (filan kişi canıma kastetti gibi) kendisini öldüren kişinin kim olduğunu işaret etmesidir. İkincisi ise maktûlün yakınlarının kesin olmayan bir delille bir kişi aleyhinde cinayet iddiasında bulunmalarıdır.

Malik, yeminleşmeye kimin başlayacağı konusunda "ittifak edilen uygulamanın"¹¹ ve "hakkında ihtilaf olmayan sünnet ve insanların hâlâ uygulayageldikleri şey"¹² kasâmeye davacı tarafın başlaması yönünde olduğunu ifade etmiştir. Zira Malik, Hayber'de öldürülen Abdullah b. Sehl hakkında olan rivayette, Hz. Peygamber'in yemine davacılarla başladığını ifade etmiştir. Ayrıca kasâme sonucunda sadece bir kişinin kısas edilebileceğini de belirtmiştir.

Malik davacılardan elli erkeğin toplamda elli yemin edeceğini, çeşitli sebeplerden dolayı kişi sayısının elliyi bulmaması durumunda, kalan yemin sayısının yemin edenlere dağıtılacağını söylemektedir. Elli sayısına ulaşılmamasının sebebi teklif edilen yeminlerin yerine getirilmemesinden kaynaklandığında Malik, iki farklı durum gözetmiştir. Davacı sıfatıyla yemin etmekten kaçınan kişilerin davalıyı affetme yetkisine sahip olmayan kan sahipleri olması durumunda, edilmesi gereken elli yeminden geri kalan yeminlerin daha önce yemin etmiş olan kan sahiplerine teklif edileceğini söylemektedir. Fakat affetme yetkisine sahip kan sahiplerinden birisinin dahi yemin etmemesi söz konusu olduğunda ise kalan yeminlerin daha önce yemin etmiş olan kan sahiplerine teklif edilmeyeceğini, artık kısasın söz konusu olmayacağı-

nı ve yemin etmesi gerekenin davalı taraf olduğunu belirtmiştir. Burada kısasın artık söz konusu olmayacağı hükmünden anlaşılan, dava sonucunun davacılar lehine olması durumunda davacıların kısasa değil, diyete hak kazanacaklarıdır.

Malik, davacı taraftan affetme yetkisine sahip kan sahiplerinin yemin etmekten kaçınması dolayısıyla davalılara teklif edilen yeminlerin (davacılar yapıldığı şekliyle) elli erkek tarafından elli sayısına ulaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Bu sayıya ulaşılmaması durumunda kalan yeminlerin daha önce yemin etmiş davalılara dağıtılması gerektiğini, davalı tarafın tek kişi olması, dolayısıyla cinayetle itham edilen kişi olması durumunda da elli yeminin tamamını bu kişinin yerine getireceğini ifade etmiştir. Davalı taraf üzerine düşen yeminleri yerine getirirse dava sonuçlanmış ve davalı taraf beraat etmiş olacaktır.

Malik davacıların yemin etmemesi durumunda davalılara teklif edilen yeminlerin nasıl yerine getirileceği konusunda yukarıda ifade edilenin dışında farklı bir görüş daha belirtmiştir. Sayısı elli kişiye ulaşmayan ve cinayetle suçlanan topluluğa yemin taksim edilmemesi gerektiğini, o topluluktan her bir kişinin elli yemini yerine getirmesi gerektiğini söylemiş ve hatta böyle olmaması durumunda davalı tarafın beraat edemeyeceğini ifade etmiştir. Ardından da bu konuda duyduğu en güzel görüşün¹³ bu olduğunu belirtmiştir.

Malik, özel bir yemin türü olan kasâmenin diğer yeminlerden farklı bir mahiyet taşıdığını da belirtmiştir. Bu görüşünü temellendirirken cinayetin diğer hukukî işlemler gibi kesin bir bilgi dâhilinde olma ihtimalinin düşük olduğunu ifade etmiştir. Çünkü herhangi bir hukukî işlem yapan birisinin, bu işlemi garanti altına alabilmek için alenen insanların içinde yapacağını, bundan dolayı da bu tip hukukî durumlarda yeminin ancak kesin bilgi üzerine olabileceğini söylemiştir. Cinayet işlemek isteyen kişinin ise bu fiili insanların

¹¹ (الْأَمْرُ الْمَجْتَمِعُ عَلَيْهِ عِنْدَنَا)

¹² (وَتِلْكَ الشُّعَّةُ الَّتِي لَا اخْتِلَافَ فِيهَا عِنْدَنَا، وَالَّذِي لَمْ يَزَلْ عَلَيْهِ عَمَلُ النَّاسِ)

¹³ (وَهَذَا أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي ذَلِكَ)

ortasında değil aksine تنها bir yerde yerine getirme eğilimi içinde olacağını, dolayısıyla cinayet için yapılacak yeminin kesin bilgi üzerine olmasının zor bir ihtimal olacağını belirtmiştir. Yine bu sebeplerden dolayı normal hukukî durumlardaki yemin şartları ile kasâmedeki yemin şartları aynı olmuş olsaydı, insanların kanlarının heder olma ihtimalinin daha yüksek olacağını da ifade etmiştir.

Malik'in bu babda ele aldığı diğer bir konu ise davacıların kim olabileceğidir. Malik kasâmede davacı tarafın maktûlün asabesi olması gerektiğini¹⁴ söylemiş

ve asabeyi de "üzerine yemin ettikleri kişinin (yani maktûlün) kan sahipleri ve yeminleriyle [kâtilin kısas olarak] öldürüldüğü kişilerdir"¹⁵ şeklinde tanımlamıştır. Daha önce de kasâmede yemin edebilecek kişilerin erkek olması gerektiğini söyleyen ve ayrıca asabe tanımında "kan sahipleri" ifadesinin kullanan Malik'in bu açıklamalarından asabeyi "ölüye erkek vasıtasıyla bağlanan erkek mirasçılar" (Karaman, 2008, s. 376) şeklinde bilinen mânâsıyla kullandığı anlaşılmaktadır.

Malik, kasâmede kasden öldürme ile hatâen öldürme arasında fark gözetmiş ve kasâmenin uygulanış şart-

14 Bu çalışmada ele alınan rivayetlerde de olayda ismi geçen sahabilerin asabe derecesinde akrabalık bağlarına sahip oldukları, hatta ilk rivayette hadisi Malik'e ulaştıran Ebu Leyla'nın dahi söz konusu sahabilerle akrabalık bağının olduğu söylenebilir.

Birinci rivayette söz konusu olayı Malik b. Enes'e ulaştıran Ebu Leyla'nın ismi hakkında birçok ihtilaf görülmüştür.

Ebu Leyla'nın isminin Abdullah b. Abdullah b. Abdurrahman. Sehl b. Ebi Hasme veya Abdurrahman b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sehl veya Davud b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sehl olduğu ifade edilmiştir. İbn İshak ise Ebu Leyla Abdullah b. Sehl b. Abdurrahman b. Sehl b. Ebu Hasme olduğu söylemiştir. (İbn Abdülberr, 1991, XXIV, s. 150) Fakat ismi konusundaki bu ihtilafa rağmen soyu hakkındaki ittifak dikkat çekmektedir.

Ayrıca her iki rivayette de Hz Peygamber'e gelen üç kişi olarak Muhayyisa, abisi Hüveyyisa ve Abdurrahman b. Sehl'in (23 veya 35/644 veya 655) isimleri anılmaktadır. Başka bir rivayette ise Muhayyisa'nın ve maktûl olarak adı geçen Abdullah b. Sehl'in (7/629) isimleri Muhayyisa b. Mes'ûd b. Zeyd ve Abdullah b. Sehl b. Zeyd olarak geçmektedir. (İbn Abdülberr, 1990, XXIII, s. 201) Bununla beraber maktûl olan Abdullah b. Sehl ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelen Abdurrahman b. Sehl'in kardeş olduğu ifade edilmiş ve Muhayyisa ile Hüveyyisa'nın ise bu iki sahabenin amcaları olduğu da rivayet edilmiştir. (Ebu Davud, Diyât, 8) Fakat İbn Hacer Hüveyyisa'nın Abdullah b. Sehl'in amcasının oğlu olduğunu söylemiştir. (Askâlânî, 1993, VI, s. 265)

Ebu Leyla hakkında ise dedesi Abdurrahman b. Sehl'in Hz. Ömer tarafından Basra'ya atıldığı bilgisi verilmiştir. (İbn Sa'd, 1986, s. 301) Bununla beraber maktûlün kardeşi Ab-

durrahman b. Sehl hakkında da yine Hz. Ömer tarafından Basra'ya atıldığı bilgisi de dikkat çekicidir. (Zehebi, 2003, II, s. 188)

Tüm bilgilerden hareketle birinci rivayette hadisi Malik b. Enes'e ulaştıran Ebu Leyla'nın rivayette maktûl olarak geçen Abdullah b. Sehl'in kardeşi Abdurrahman b. Sehl'in torunu olduğu söylenebilir. Her ne kadar Ebu Davud'un sünenindeki rivayette Hüveyyisa ve Muhayyisa'nın Abdurrahman b. Sehl'in amcaları olduğu ifade edilmişse de İbn Hacer'in vermiş olduğu bilginin daha doğru olduğu söylenebilir. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi Muhayyisa'nın ismi kaynaklarda Muhayyisa b. Mes'ûd b. Zeyd olarak, Abdurrahman b. Sehl'in ismi ise Abdurrahman b. Sehl b. Zeyd olarak geçmektedir. Bu isimlerle nakledilirken baba-oğul ikilisinden kimse atlanmamışsa kardeş oldukları ifade edilen Hüveyyisa ve Muhayyisa'nın babasının Mes'ûd b. Zeyd (Vefat tarihi tespit edilememiştir), Abdurrahman b. Sehl'in babasının Sehl b. Zeyd (Vefat tarihi tespit edilememiştir) olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn Hacer'in de verdiği bilgi bu yönde olduğunu göz önünde bulundurulursa Muhayyisa ile Abdurrahman b. Sehl arasındaki amca-yeğen ilişkisinin oldukça zayıf bir ihtimal olduğu görülebilir.

Sonuç olarak denebilir ki: Birinci rivayette hadisi Malik'e ulaştıran Ebu Leyla, hadiste maktûl olarak adı geçen Abdullah b. Sehl'in kardeşi olan ve aynı zamanda dava için Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelenlerden birisi durumundaki Abdurrahman b. Sehl'in torunudur. Bununla beraber maktûl Abdullah b. Sehl'le Hayber'e giden Muhayyisa, maktûlün ve dolayısıyla Abdurrahman Sehl'in amcasının oğludur. Yukarıda bahsedilen isimlerin -yukarıda anlatılan kadariyla- soy ağacı çalışmanın sonuna eklenmiştir. (Ek: 1)

15 (وَمَنْ وَلَاةَ الدَّمِ الَّذِينَ يَفْسِدُونَ عَلَيْهِ، وَالَّذِينَ يُقْتَلُ بِقَسَامَتِهِمْ)

larını da buna göre belirlemiştir. İkinci babda, kasden öldürme durumunda kimlerin kasâme yapabileceklerini ve kasâmenin uygulanma şartlarını işlemiştir. Davacıların maktûlün kasden öldürüldüğünü iddia ettiği durumda Malik, "hakkında ihtilaf olmayan amel" in¹⁶ erkeklerin yemin etmesinin şart koşulduğu yönünde olduğunu söylemiş ve maktûlün kadınlar dışında başka yakını olmasa bile kadınların bu durumda yemin yetkisine sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca kadınların af yetkisinin de bulunmadığını belirtmiş ve bu görüşünü de yemin edenlerin ve kan bedeline hak kazananların maktûlün asabesi olduğunu bu sebeple af konusunda da onların daha fazla yetkiye sahip olmaları gerektiğiyle gerekçelendirmiştir. Bununla beraber davacı taraf davayı kazandıktan sonra yemin yetkisine sahip olanların maktûlü affetmesi ve buna rağmen maktûle akraba olan kadınların bunu kabul etmemesi durumunda Malik, kadınların daha fazla hak sahibi olduğunu ve maktûlün affedilemeyeceğini savunmuştur. Zira Malik'e göre kan sabit olup kısas gerekli olursa, kısası isteyenler affedenlerden daha fazla hak sahibi olurlar.

Malik, kasden öldürme iddiası durumunda davacı taraftan yemin edecek kişilerin en az iki sayısına ulaşması gerektiğini belirtmiştir. Uygulamanın bu yönde olduğunu ifade eden Malik, elli yeminin varolan kişilere tekrarlatılarak tamamlanması gerektiğini ifade etmiştir.

Son olarak ise birden fazla kişinin bir adamı öldürmesiye dövdükten sonra bu adamın ellerinde ölmesi sonucunda, söz konusu kişilerin tamamının bu cinayetten sorumlu olacağını ifade etmiştir. Bu adamın daha sonra ölmesi durumunda ise, aleyhinde kasâme davası açılan kişi veya kişilerin sorumlu olacağını söylemekle beraber bu olayda bir kişi aleyhine olan

kasâmeden başka bir kasâmenin olduğunun bilinmediğini söylemiştir.¹⁷

Hatâen öldürme durumunda kasâmenin şartlarının işlendiği üçüncü babda ise Malik, kasden öldürmeden farklı olarak maktûlün kadınlardan başka yakını olmadığı durumda kadınların da yemin edebileceğini ifade etmiştir. Diğer bir fark ise, davacı tarafın tek kişi olabilmesidir. Bu kişi, elli defa yemin ederek kan bedeline sahip olur.

Malik, hatâen öldürmede kimin kaç yemin etmesi gerektiğini ise diyetten alacakları paya göre belirlemiştir. Buna rağmen yemin sayısı elliye tamamlanmazsa, kalan yeminlerin en fazla yemin eden kişiye teklif edileceğini söylemiştir.

Diyetin paylaşımı hakkında olan sonraki babda ise Malik, diyetin hak sahiplerine mirastan alacakları paylara göre dağıtılması gerektiğini yani maktûlün kadın yakınlarının da diyetten paylarını alacağını söylemiştir. Meselâ anabir erkek kardeşin mirastaki payı gözetilerek kendi payına düşen yeminleri yerine getirdikten sonra diyetin altıda birine hak kazanacağını belirtmiştir. Fakat bir hak sahibinin, diğer yakınları bulunmadığı halde kendisine düşen payı almak istemesi durumunda o kişinin elli defa yemin ederek diyetin tamamını değil payına düşen miktarı alabileceği ifade edilmiş, bundan sonra gelen yakınların ise kendi paylarına düşen yeminleri yerine getirerek diyetten hak ettikleri payı alabilecekleri vurgulanmıştır. Malik'in böyle bir yol izlemesi, kasâmenin en az elli yeminle tamam olmasından dolayıdır. Bu sebeple ilk defa kasâme için gelen kişiye elli yemin ettirilmek suretiyle diyete hak kazanılması sağlanmış ardından dağıtım oranlara göre yapılmıştır. Sonradan gelen hak sahiplerinden yemin etmeyi reddedenler ise diyetten herhangi bir pay alamazlar. Malik, bu görüşü

(الأَمْرُ الَّذِي لَا اخْتِلَافَ فِيهِ عِنْدَنَا) 16

(وَلَمْ نَعْلَمْ قَسَامَةً كَانَتْ فَطْرًا إِلَّا عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ) 17

aktarıırken bu konuda duymuş olduğu en güzel görüşün¹⁸ bu olduğunu ifade etmiştir.

Bu babın son kısmında da diyete hak kazandığı halde gaib olan kişinin ortaya çıkmasıyla veya çocuğun ergenliğe ulaşmasıyla kendi paylarına düşen yeminleri yerine getirmek suretiyle diyetten hak ettikleri miktarı alabilecekleri belirtilmiştir.

Son babda ise Malik, kölelerin maktûl olması durumunda kasâmenin mahiyetini, hür bir insanın maktûl olmasında söz konusu olacak kasâmenin mahiyetinden farklı olarak resmetmiştir. Kölelerin kasden ya da hatâen öldürülmelerinde kasâmenin olmayacağını ve "ilim ehlinde kimsenin 'kasâme gerekir' dediğini iştirmediği"ni¹⁹ ifade etmiştir. Kölenin öldürülmesi karşısında efendinin yanında bir şahitle gelerek bir yemin etmesi veya iddiasını destekleyen âdil şahitleri getirmesi durumunda ise kasâmenin gerektirdiği kısas veya diyete değil, kölenin değerine hak kazana-
cağını ifade etmiş ve bunun duyduğu en güzel görüş olduğunu belirtmiştir.²⁰

Sonuç

Malik, "Kitabu'l-kasâme"de ilk olarak konu ile ilgili rivayetleri zikretmiş, ardından kendi değerlendirmelerini sıralamıştır. Değerlendirmelerinde büyük ölçüde konu birliğine dikkat etmiş ve bab başlıklarını da ona göre belirlemiştir.

İncelemeye esas alınan "Kitabu'l-kasâme"de Malik, zikrettiği rivayetlerde geçen garib kelimeleri açıklama cihetine gitmiş ve böylece rivayetin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu bölümde geçen ilk rivayette, maktûl Abdullah b. Sehl'in kuyuya atıldığını

ifade etmek için kullanılan bir ifadede²¹ geçen (فَقِير)kelimesini rivayetin hemen ardından açıklama yoluna giderek bu kelimenin manasının "kuyu" (بُئْر) olduğunu belirtmiştir.

Bu bölümde görülen diğer bir husus ise, Malik'in görüşlerini ifade ederken İslam ümmeti içinde sürdürülen uygulamalardan ve başka âlimlerin görüşlerinden destek alarak kendi görüşünü güçlendirme eğilimidir. Fakat Malik'in bu desteği ifade etmek için kullandığı tabirler²² daha çok amel-i ehl-i medineyi vurgulama isteği içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. "Kasâmeye kan sahiplerinin başlaması" babında rivayetleri zikrettikten sonra bu konudaki görüşünü ifade etmek isteyen Malik, bu tabirleri oldukça fazla kullanmıştır. Kasâmeye, davacıların başlaması yönündeki görüşünü ifade ederken beş farklı tabir kullanmıştır. Malik, bu görüşünü ifade ettiği ilk yerde üç farklı tabir kullanırken, hemen sonra gelen ve aynı görüşü tekrar eden yerde ise iki farklı tabir kullanmıştır. Bununla yetinmeyen Malik Hz. Peygamber'in, görüşünü destekleyici mahiyette olan bir uygulamasını da zikretmiştir. Bu kadar sık olmasa da söz konusu tabirleri üçüncü bab hariç, diğer bablarda da kullanmaya devam ettiği görülebilir.

Fakat Malik'in hatâen öldürmede kasâmenin mahiyetini anlatan üçüncü babda bu tabirleri kullanmaması, aynı zamanda bu konu üzerinde çok durmayarak kısa bir şekilde değinmesi, söz konusu durum hakkında çok fazla ihtilaf olmadığı veya Malik'in döneminde konunun anlatıldığı hâliyle zaten bilindiği için üzerinde durma gereği duymadığı şeklinde yorumlanabilir. Zira Malik'in diğer bablarda bir görüşü birden fazla tekrarlayarak veya örneklendirerek anlattığı, bu-

18 (وَهَذَا أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي ذَلِكَ)

19 (وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ قَالَ ذَلِكَ)

20 (وَهَذَا أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي ذَلِكَ)

21 (وَطَرِحَ فِي فَقِيرٍ بُئْرَ)

22 Bu tabirler geçtikleri yerlerde metin içinde ifade edilmiş ve arapça orjinalleri ilgili kısımlarda dipnot şeklinde gösterilmiştir.

nunla beraber kendisini destekleyici tabirler kullandığı görülebilmektedir.

Ayrıca Malik, bazı konuların sonrasında ve öncesinde "bu konuda duyduğum en güzel görüş budur" veya "duyduklarımın en iyisi budur" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Daha önce bir ihtilafın varlığı hakkında herhangi bir şey söylemeyen Malik'in bu ifadeleri kullanması muhtemelen kendi döneminde gündemde olan ve herkes tarafından bilindiği için zikretmeye gerek duymadığı bir ihtilafta tercih ettiği görüşü özellikle belirtme amacı taşımaktadır. Bununla beraber *Muvatta'*ı vefat edene kadar sürekli kontrol ederek bazı ekleme ve çıkarmalar yapan Malik'in öncekleri zikrettiği ihtilafı daha sonra çıkardığı, fakat kendi kanaatini ifade eden cümleleri olduğu gibi bıraktığı şeklinde bir ihtimal de söz konusu olabilir. Zira davacıların yemin etmemesi durumunda davalılara teklif edilen yeminlerin nasıl yerine getirileceği konusunda iki farklı görüş belirtmiş ve ikinci görüşün duyduğu en güzel görüş olduğunu da ifade etmiştir.

Bununla beraber şunu da ifade etmek gerekir ki Malik bu tabirleri, işlediği konuda çok sağlam rivayetlere sahip olmadığını fakat bildiği en iyi görüşün zikrettiği görüş olduğunu belirtmek için de kullanmış olabilir.

Bunun dışında Malik'in konuyu anlatırken bazı durumlarda örneklendirme cihetine gittiği görülür. Zira Malik'in kimin kaç yemin edeceği ve diyetten kimlerin ne kadar pay alacağını bildirdiği bölümde konuyu örneklendirerek, anabir kardeşlerin mirastaki paylarının altıda bir olmasından dolayı elli yeminin altıda birini yerine getirme sorumluluklarının olduğu ve bu sorumluluğu yerine getirdikleri zaman diyetten kendilerine düşen payı alabileceklerini ifade etmiştir.

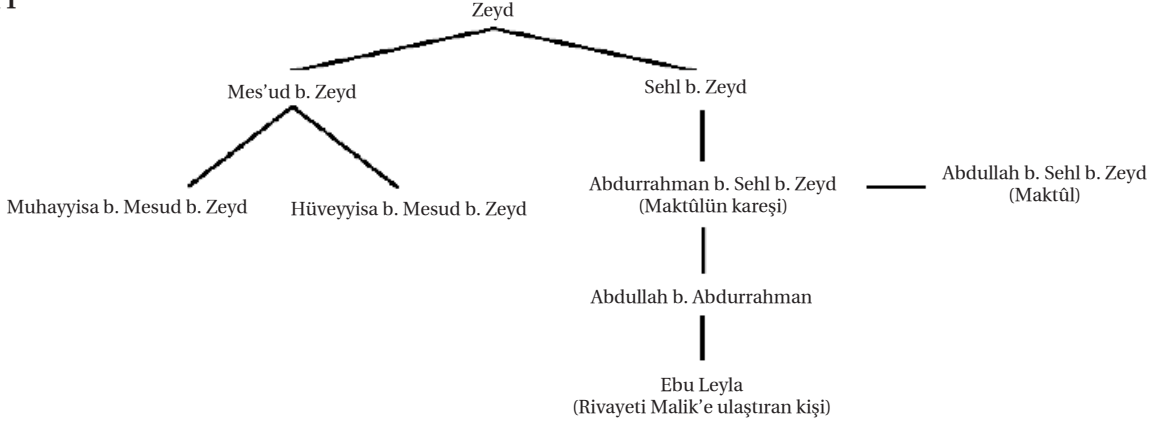
Ayrıca kasâme bölümünün tamamına bakıldığında Malik'in ilk olarak konunun genel hatları hakkında bilgi verdikten sonra ayrıntıya girdiği görülmektedir. Yeminleşmeye kimin başlayacağını ifade edildiği

birinci babda Malik, ilk olarak kasâmenin hangi şartlarda uygulanabileceğini anlatmıştır. Ardından yeminleşmeye başlama sorumluluğun davacı tarafa ait olduğunu belirtmiştir. Daha sonra ise kasâmede kaç kişinin kısas edilebileceği, kaç kişinin kaç defa yemin edeceği ve kişi sayısının gerekli miktara ulaşmadığı durumda nasıl bir yol izleneceği gibi ayrıntıları işlemiştir.

Sonuç olarak Malik'in *Muvatta'*ı telif ederken izlemiş olduğu yöntem hakkında şunları söyleyebiliriz: Malik rivayetlerde geçen garib kelimeleri açıklamış ve rivayetlerin doğru anlaşılmasını amaçlamıştır. Bununla beraber kendisini destekleyecek tabirleri kullanmaya özen göstermiştir. Bu tabirlerin kapsamı ve arasında-ki farklar çok net bir şekilde belli olmasa da bunlarla amel-i ehl-i medineyi işaret etmiş²³ ve özellikle vurgulamak istediği görüşlerinden önce bu tabirleri çokça kullanmıştır. Ayrıca Malik, döneminde herkes tarafından bilinen, açıklama ve vurguya gerek duymayan konuları kısaca geçme ve bu tip tabirleri kullanmama eğiliminde olmuştur. Hakkında ihtilaf bulunan konularda tarafını belirtecek ifadeleri sık sık kullanmış, bölümlerde ise genelden ayrıntıya doğru bir yöntem izlemiştir.

23 Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan, 2011, s. 1-26.

Ek 1

Kaynakça

- Askalânî, İbn Hacer (1993), *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, Beyrût: Daru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- Bardakoğlu, A. (2001), "Kasâme", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Buhari, (2001), *et-Tarihu'l-kebir*, Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmiyye.
- Dönmez, İ.K. (1991), "Amel-i Ehl-i Medine", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Efendioğlu, M. (2011), "Tedvîn", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İbn Abdülberr, (1982-1992), *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta mine'l-me'ânî ve'l-mesânîd*, Tıtvan: Vizaretu'l-evkaf ve's-şu'ûnî'l-islamiyye.
- İbn Abdülberr, Ebu Ömer (1994), *Câmi'u beyânî'l-ilm*, Demmam: Dâru ibni'l-cevzi.
- İbn Ebu Hatim, Ebu Muhammed, (1953), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye.
- İbn Rüşd (el-cedd), Ebu'l-Velid, (1987), *Fetâva-yı ibn rüşd*, Beyrut:Dâru'l-garbi'l-islâmî.
- (1997), *Bidâyetü'l-muctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife

- İbn Sa'd, Ebu Abdullah (1986), *Tabakâtü'l-kübrâ el-kısmi'l-mütemmim*, Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem.
- Kadı İyaz, Ebu'l-Fazl (1966-1968), *Tertibu'l-medârik ve takribu'l-mesâlik*, Rabat: Vizaretu'l-evkaf ve's-şu'ûnî'l-islamiyye.
- Karaman, H. (2008), *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kastallânî, Ebu'l-Abbas (1323), *İrşâdu's-sârî li şerhi sahihi'l-buhârî*, Mısır: Matbaatu'l-kübra'l-emîriyye.
- Özkan, H. (2011), "Amele Delâlet Eden Tabirler Açısından Muvatta Nüshaları", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 25.
- San'ânî, Abdurrezzak (1983), *el-Musannef*, Beyrut: el-meclisu'l-ilmi.
- Serahsi, Ebu Bekr (t.y.), *el-Mebsût*, Beyrut: Daru'l-ma'rife.
- Suyuti, Celaledin (1996), *Tedribu'r-ravi fi şerhi takribi'n-nevevi*, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye.
- Zehebi, Şemseddin (2003), *Târîhu'l-islâm ve vefeyâtu'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-islâmî.
- Zürkanî, Ebu Abdullah (2003), *Şerhu'z-zürkani ale'l-Muvatta*, Kahire: Mektebetu's-sekâfetu'd-dîniyye.